

BREZ VERZOV, BREZ RIM
Antologija slovenske pesmi v prozi

pripravil Andrej Brvar

Janko Kersnik

1852–1897

Pesmi v prozi

I

Videl sem nekoč dečka, triletnega, čvrstega, a svojeglavega. Oče mu je veleval, naj sede za mizo. Fant ni hotel ter se je vrgel na tla.

»Vstani!« dejal je oče.

»Ne, ne bom!« kričal je deček.

»Pa lezi!«

»Ne, ne bom!« In že se je sklonil kvišku!

»Pa stoj!«

»Ne, ne bom!« Sédel je po turško na tla!

»Torej boš pa sedél!«

»Ne, ne bom!« In ležal je zopet na trebuhu.

»I, kaj pa boš?« vprašal je oče.

»Brcal bom!« kričal je mali, ker ni znal drugega duška svoji trmoglavosti, ter jel je krepko bítí z nogama ob tla.

Oče se je smejal, jaz pa sem se – zjokal!

A ne zaradi otročje svojeglavosti; ne zaradi očetove meh-kobe; oh – zaradi sebe sem se zjokal, bridko zjokal – da nimam one dečkove trme, one dečkove moči, da bi brcal okoli sebe, neubogljivo, brezobzirno brcal! –

II

Nedavno sem bil v mestu in sem šetal brez posla po ulicah. Srečal me je nenavaden, dolgi skrinji podoben voz, katerega sta vlekla dva utrujena konja. Voz je bil zeleno pobarvan.

»Kaj vozijo tu?« sem vprašal mimogredočega.

»Ah, mestne smeti, mestne smeti!«

Kmalu potem sem srečal drug voz, ki je bil prvemu skoro podoben. Zelen je bil tudi, a stražnik je šel za njim.

»Kaj pa je?« vprašal sem.

»Mrtvece vozijo ven, ki so za osepnicami umrli!«

Odšel sem nem in tih, a za oglom srečam tretji voz, zelen je bil, stražnik je šel za njim, konje pa je vodil krepak, čil hlapec.

»Kaj pa je to zopet?« povprašam nehote.

»Ah, konjač stekle pse lovi in jih zapira v ta zaboj!« smeje se ogovorjeni.

»Smrt vendar vse razlike končuje!« vzdihnem. »A lepo je in pomenljivo, da vse te poravnane razlike in ves pogin tako tolažilno krije barva upanja, barva – zelena!«

III

Imel sem dragega, zvestega prijatelja in jaz sem mu bil drag in zvest; a najini poti sta se ločili. On je prišel v deželni zbor, jaz – ne. On je postal mehak, omahljiv – vladen, jaz pa od dne do dne bolj trd, neizprosen – radikalen.

Prijateljstvo je ležalo med nama kakor zvenela roža v cestnem prahu.

Bile so nove volitve.

Sedaj sem bil voljen jaz, on – ne. In vendar zveneli roži to še ni bila oživljajoča rosa. Sedaj je postal on trd, neizprosen – radikalen, a jaz od dne do dne bolj mehak, omahljiv – vladen.

Pa vendar naju bo usoda nekoč zedinila. Nekoč ne bo voljen ni on ni jaz, ali pa – – oba. In tedaj bo najino prijateljstvo nov, žaren cvet pognalo.

IV

»Napni le žile vse, usoda!
Skrij veselje v oblake strelonosne!
Raduj se, ko trepeče borni zemljan!
Zakaj ga ne končaš, zakaj vališ
na sreče polne ure vsega tedna –
koncec ta grozni čut,
da se v bolesti – v silah neznosnih
zviija nam – krči srcé
ta razdeva besede zorni kras
in kras – duha?
Pohodi, zdrobi nas nakrat,
kakor razruši plamteča strela
stoletnih hrastov krepko rast,
a ne daj nam – usoda omahljiva –
v strupu *vsakotedenske* – *zaplembe*
okusiti
stokratne smrti!« –

Tako je *minulo soboto zvečer* v reminiscenci na Heineja
vzdihnil – naš urednik.

V

V neki gorski fari sta službovala mlad učitelj in star cerkvenik. Zadnji je opravljaj tudi orglanje v cerkvi ter poučeval mlada dekleta v petju. O cecilijanstvu ni imel pojma.

Učiteljeva plača je bila slaba; hrepenel je po boljši ali vsaj po izboljšanju plače; cerkvenikov posel pa je še mnogo manj nesel; orglanje mu je dajalo vsakdanji kruh. A to orglanje bi bil učitelj rad prevzel ter je večkrat prosil zanj pri župniku in pri županu. Toda cerkvenik je trdno stal.

In tako si nista bila nikdar prijazna. Ni dolgo tega, kar sta se srečala nehote zunaj na sončnem bregu, preko katerega je tekla ozka steza. Nad njima se je spenjalo jasno nebo, pod njima pa se je širila prijazna, daljna ravan s svojimi belimi vasicami in temnimi gozdi.

»Ah, Bog nam daj kmalu konfesionalno šolo!« vzkliknil je mladi učitelj; »potem bom sigurno jaz orglal.«

»Ah, Bog je ne daj,« vzdihnil je stari mežnar, »potem sem jaz ob kruh!«

VI

Šel sem po cesti in srečal štiri deklice. Hodile so vse v eni vrsti.

»Ah, papa, papa!« donelo mi je naproti, in vse so se z menoj vred glasno smijale tej šali.

Kaj bi se tudi ne? Kolikor sem bil star – toli sem bil vendar premlad temu nazivu.

»Ali res želite, da bi bil Vaš papa?« vprašal sem smehom prvo.

»I – zakaj ne? Pa samo – papa!«

»I Vi?« dejal sem drugi.

»Ah ne! Samo prijatelj, če hočete, pa samo to!« klicala je ona.

»Ah nič, prav nič! To je preneumno!« dejala je tretja.

»Pa Vi?« vprašal sem četrto.

»Kar Vi sami hočete!« rekla je ta. In šli smo narazen kakor hodimo vsi, kadar nas nič ne veže.

»Papa, papa!« donelo je še doli s klanca, gorak jug pa je sipal glogovo cvetje z brega na cesto. –

Anton Aškerc

1856–1912

***

Morje! Kdo ne bi priklonil kolen pred tvojim veličastvom, ko te zagleda prvikrat! In čim dalje počivajo moje oči na tebi, tem večje si, tem silnejše in ogromnejše. Veličju tvojemu se klanja moja misel in moje srce čuti vso skrivnost tvojega bitja. In moj duh bi rad obsegel tvoje brezkončne meje in rad bi premeril tvoje temne globočine! Tvoja sinja plan se spaja na obzorju z modrim nebom in vajin poljub je večnost. Kaj je tebi človek? Kako majhnega, ničnega se počutim, veliko, veličastno morje, pred teboj! Ko gigant ležiš med svojimi obalami in kaj ti mar, če plezamo mi, pozemeljski črvi, po tvojem širokem hrbtu! Klanjam se ti, sveto, božansko morje!

Krasno si, morje! Krasno si, ko te pozlačujejo žarki vzhajajočega sonca. Tvoje gladko obličje gori in plameni v zlatem ognju in velika tajnost porajajočega se dne počiva nad teboj. Krasno si, ko te boža sončni bog s svojega zenita, ko spavaš kakor utrujena bujna odaliska v opoldanski vročini. Krasno si, ko se s poslednjimi zlatimi poljubi poslavlja od tebe večerno sonce, ko pada tihi mrak in ko te obliva s svojo srebrno lučjo blede mesec, plavajoč med mirijadami zvezd po sinjem nebu. Katera človeška beseda bi mogla izraziti tvoj čar, o morje, kadar sanja nad tvojimi rahlo šepetajočimi valovi tiha, topla zvezdnata noč! Poezija najkrasnejša si, morje!

Močno si, morje! Kdo ti je kos, kdo se more meriti s teboj? Na svojem širokem hrbtu nosiš brez števila velikih jeklenih ladij in gorje jim, če se razljutiš! Ko orehove lupine

se premetavajo po tvojih penečih valovih. In kadar se zvežeš z divjim viharjem in butaš ko razjarjen tur ob skalnati breg, trese se zemlja pred gnevom tvojim. Kje ste, vi oblastniki tega sveta, ki ste se bahali s svojo močjo in pozivali sosede v boj? Kje ste in kje so vaša mogočna kraljestva? Kje so vaše silne armade, pred katerimi so trepetali narodi? Ni vas več! Vse vas je premagal čas in vas poteptal v prah! A tvoja moč, moje sinje morje, ne pojema! Tvoja moč je nepremagljiva in strašna ko pred tisoč in tisoč stoletji! Tvoja moč je večna!

Največji prijatelj in dobitnik človeštva si, sinje morje! Najbolj oddaljene dežele, najbolj tuje si narode – ti jih spajaš med seboj. Ti seznanjaš antipode z antipodi, šumiš in bučiš ob vseh pristanih in obalah, koder pljuskajo tvoji peneči valovi, večno svojo himno o vzajemnih interesih vsega človeštva, o občem bratstvu in o mednarodni ljubezni. Koliko velikih, svet osrečujočih in razveseljujočih misli si že razoznanilo ob svojih bregovih, ti dobro morje!

Slava ti, veličastno, večno krasno, sveto in božansko, ti močno in mogočno, ti dobrotljivo in blago, ti čudovito morje! ...

Ksaver Meško

1874–1964

Ob tihih večerih

***

Vsakih sto let se odpre ob tihem večeru čudoviti cvet aloin. Vsakih sto let se prerodi ob tihih večerih v skriti puščavi bajni ptič feniks. Vsakih sto let bi našel človek nemara zvestega prijatelja. A ni sojeno vsakemu, da vidi cvet aloin. In koliko jih je, ki so videli feniksa, dvigajočega se v veličastnem poletju proti sončni obli? Malo jih je, ki najdejo zvestega prijatelja.

Enega sem imel v življenju. Ob tihih večerih sva posedala večkrat brez dela v sobici. Sobice, ki sva stanovala v njih, so bile navadno tesne, mračne in vlažne. A duši najini sta bili bogati in najini srca sta hranili zaklade najlepših biserov.

Ob takih tihih večerih sva dvigala čudovito bogastvo svojih duš. Biseri najinih src so se lesketali v najinih besedah, prepolnih prečudnih misli in ožarjenih s svetlimi vzori.

Dostikrat sva šla po napornem dnevnem delu ob tihih večerih iz mesta. Zunaj, v svobodni prostranosti, sta se nama duši širili, zazibavali sta se nama v sladke sanje o srečni prihodnosti. Kovala sva drzne in čudovito lepe naklepe za življenje, mogočne, blesteče zgradbe so se dvigale pred nama. Snovala sva jih v tihih mislih in v besedah, izgovorjenih na pol, na pol zamolčanih, a prepričana sva bila, da jih res postaviva ob svojem času, vse te lepe, veličastne

zgradbe. Nepremagljivo moč sva čutila v sebi; dozdevalo se nama je, da je treba le počakati nekega velikega dne in tedaj izgovoriva vsemogočno, ustvarjajočo besedo: Zgôdi se! In vse, o čemer sanjariva zdaj, postane takoj veličastna resničnost.

In najini duši sta nama zahrepeneli nemirno in vroče po tem velikem dnevu ...

Nekega večera sva hodila po polju za mestom. Na zemljo je padal mrak, kakor bi tresel kdo droben prah po ozračju. Mesto je ležalo pred nama kakor velik, stotero-glav moloh, ki se je nasitil ravnokar človeške krvi in je legel, da si odpočije.

Polje je bilo že rosno, za nama se je vila v travi jasno začrtana pot. Bil je maj; vse zeleno, vse mlado je bilo okrog naju in zdelo se je, da kipi iz njiv, iz travnikov, iz vse zemlje močno in toplo življenje.

Tiho sva stopala drug ob drugem. Prijatelj je zrl tja po njivah in travnikih zamišljeno in napeto, kakor bi nekoga iskal.

»Vsepovsod življenje, a po mojih stopinjah sledi smrt.«
Spregovoril je nenadoma in čudno, da me je pretreslo.

»Vdajaš se spet pesimizmu. Zakaj?«

Nasmehnil se je trpko in boleče.

»Pesimizem in optimizem in idealizem in realizem in vse drugo so zame le še prazne, v zrak govorjene besede. Vse, o čemer sva sanjariła še pred letom, pred pol leta, pred meseci, nima zame nikake veljave in vrednosti več. Jaz ne uresničim od vseh svojih naklepov nikoli nobenega, ničesar ne sezidam nikdar. Še tisto, kar sem sezidal do danes, se prej ali slej zruši. Ne, ne ugovarjaj, zame je zdaj vse brez pomena, ker je vse samo dozdevno. Resnične so le prevare življenja in – smrt.«

Sklonil sem glavo in stopal nem ob njem. Vedel sem, da bi bili zaman vsi ugovori, brez sadu in brez koristi vse tolažilne besede. Prijatelj je čutil določno, da nosi smrtno kal v sebi.

Postal je in se zagledal v nebo. »Kako krasno, kako veličastno! – Ali se spominjaš mladega kneza Andreja Bolkonškega iz ‚Vojne in mira‘, ko leži ranjen na bojnem polju? Visoko nad njim se boči nebo, zabrisano in neizmerno visoko, in po njem plovejo oblaki. Andrej gleda to nebo in že na pol nezavesten od rane na glavi se čudi, da še ni opazil do tedaj nikoli tega neba in teh oblakov, ki plovejo po neskončnem oceanu tako tiho, tako mirno, čisto drugače, kakor je hitel on in Francozi. Gleda in se čudi – in vse se mu zazdi majhno in brezpomembno v primeri z veličastvom neba in neskončnosti in večnosti: on sam, vse njegove skrbi, vsa ljubezen, veliki Napoleon in grozna vojska, ves svet in vse življenje. Vse brez pomena – le eno čuti, da ni delal prav, ker se ni oziral nikoli v neskončno nebo ... Dozdeva se mi, da je mislil knez tisti trenutek misli stotih in stotisočih – tudi moje misli.«

Snel je klobuk in si z robcem otrl čelo, ki je bilo potno navzlic mlačnemu zraku.

»Da, na to neizmernost, na to veličastvo pozabi človek tako rad in tako često na tisto, kar je onstran te neizmernosti, in na smrt misli tako malo – a glej, kamor koli se ozrem okoli sebe, povsod vidim njene stopinje, njen mrzli dih čutim povsod.«

Z nekakim tesnim čustvom sem gledal tja po polju. Zazdelo se mi je, da res stopa smrt ob nama, pripravljena, da zavihti koso. V duši mi je postalo težko in bolno.

»Da, vidim jo, čutim jo – okoli sebe, v sebi, vsepovsod ... Treba se bo pripraviti ...«

Nekaj tako velikega in skrivnostnega je zvenelo iz teh besed, da mi je bilo, kakor bi se moral pobožno odkriti in glavo povesiti globoko pred skrivnostjo, ki hodi z nama po tihem polju in ki jo je jasno čutila njegova duša in jo je že začela umevati; moja jo je šele slutila od daleč, nejasno in z bojznijo.

Nekaj tednov kasneje smo ga pokopali.

Tudi takih večerov, kakor je bil ta na polju, ko se poslavlja mlada duša od življenja in se izroča smrti, človek ne pozabi zlahka.

***

Na popotovanju po Ogrskem sem zgrešil nekoč v pusti pot. Dan se je nagnil in ob tihem večeru sem stopal sam po neznani širni ravnini.

Vse naokrog je bilo mirno. Nad menoj je sanjalo nebo. Ni bilo oblačno, a zrak je bil nasičen in zgoščen in zvezde so se videle le nejasno, kakor bi potrepetavala trudna očesca visoko tam gori. Lunin ščip je bil ovit v meglico; lil je le slabo in hladno svetlobo na svet in na naravo božjo, ki je sanjala tiho in pokojno kakor v težki utrujenosti.

Vsa pokrajina je bila pusta in žalostna. Nikjer hiše, nikjer drevesa ... le tam na obzorju se je nekaj črnilo, kakor temen rob gorovja ali gozda.

In stopal sem sam po pokrajini, tuj in neznan – poznal nisem ne steze ne poti. Neprijetno in tesno mi je bilo pri srcu. In čim dalje sem šel, tem hujši nemir, tem večja groza sta se mi vsesavala v dušo. Dozdevalo se mi je, da je vsa ta krajina mrtva in prekleta, da stopam čez grobove. V temni noči se dvigajo vse naokrog gomile; pošastna znamenja stoje na njih, ne križi, ampak znamenja hudodelstev in umorov in prekletstva. A ko se jim bližam, beže pred menoj kakor Kajn in izginjajo v nedogled.

In sredi tihe noči, sredi puste, ob nevidnih grobovih sem si priznal bolečino, da je moje življenje prav tako prazna in mrtvaško žalostna pustinja. Vse je mrtvo v tem življenju – vse vzore sem pokopal, vse velike ideje in veličastne naklepe sem položil v globok grob, podrl sem oltarje svoje duše, sveta znamenja sem zdrobil in večno luč sem ugasil.

In zdaj stopam v temni noči po mrtvi puščavi, ki trepetata nad njo obup in prekletstvo. Ne poznam ne cilja svojemu potovanju ne steze, ki naj bi stopala po nji moja noga ...

Neizrečena teža mi je legla na srce, kakor bi se bil spustil nanj otožni angel Azrael, da si odpočije od težkega, žalostnega dela.

In ob tihem, mrtvaško mirnem večeru sem ustavil korak sredi puste ravnine. In iz globočine duše sem zajokal bolno in vroče za izgubljenimi cilji, za zgrešenimi stezami k jasnim zvezdam.

Tudi takih tihih večerov človek ne pozabi lahko, zajedo se mu globoko v spomin.

Ivan Cankar

1876–1918

Dunajski večeri

6

Prišel sem o mraku k svoji ljubici. Po preprogah in tapetah so se tresli tenki, ozki žarki oranžne barve. Okno je bilo odprto. Zunaj na vrtu so se priklanjale temne veje kostanjev in listje je trepetalo kakor mrzlično. Od daleč se je slišalo melanholično zvonjenje, ki je prihajalo za trenotek bliže in bliže, potem pa se polagoma izgubljal v daljavi.

Ona je ležala na divanu s polzatisnjenimi očmi in naslajnjala je glavo na rdečo blazinicco. Gola, mramorna levica je visela mrtvo navzdol, da so se dvigale izza belega ozadja tenke, plave žile. Lasje so ji padali globoko čez senca in se leno igrali po ramah in lahtéh.

Ko sem vstopil, je dvignila glavo, pogledala me je boječe s svojimi velikimi, temnoobrobljenimi očmi ter se prisiljeno nasmehnila. Potem pa se je obrnila v steno.

Sèl sem za okroglo mizico pred divanom. Po nji so ležala raztresena rožnata, parfumirana pisma poleg drobnih kuvert. Nekateri listi so bili razstrti, kakor šele pol prečitani, krog drugih pa se je vil razvezan omot bledosinje barve.

Malomarno sem vzel v roko najbližje pismo ... Zdi se mi, da je pisava moja, – moj slog iz tistih časov ...

»Lahka in svobodna mi je duša, kadar sanjam o Tebi, – kakor škrjančeva pesem o jutranji zori. Vzdramil sem se iz težke noči in jasna, vesela gorkota mi je zasijala v obraz. Kakó sem se otrešel pozemskega prahú, kakó sem vrgel

20

21

raz sebe zarjavele okove! ... Pred mano ni ničesar in ne za menój, v tej čisti ljubezni leži neizmerna večnost ... Ali je ne čutiš, ljubica? Ali ne vidijo bogá tvoje nedolžne oči, kakor ga vidim jaz? ...«

In moja ljubica je ležala na divanu in gledala v steno ...

»Velik je najin svet in krasen ... Najina duša plava visoko nad belimi oblaki, nad šumečimi gozdovi ... in tam globoko doli se klanjajo lilije, in rože trepečejo v tihi bojazni ... Ali ne čuješ akordov oddaljene harfe? Ali ne čuješ v teh glasovih jasno in odkrito vse one brezkončne, čudovite lepote, o kateri sanjajo tam doli z bolnim srcem in zastrtimi pogledi? ... Velik je najin svet in krasen! ...«

Postajal sem nervozen in nezadovoljen. In kakor sem se jih branil, prihajali so tisti dnevi z vso silo prédme, bližali so se mi od vseh strani, kakor bi se me dotikale po udih mrzle, mokre róke. Nisem jih maral gledati, a postajali so vsak trenotek jásnjši in živéjši. Rogale so se mi moje tedanje besede z vsemi akcenti in vzdihii vred; slišal sem jih takó razločno, kakor bi jih nehoté ponavljal sam. In videl sem njene velike, vprašujoče oči, polne sreče in ljubezni; slišal sem njen otroški smeh, kakor bi padali kristali na srebrn krožnik ...

Dà, – »velik je najin svet in krasen ...« Dvoje pierotov na pepelníčno jutro ... Preveč je bilo šampanjca! ... Od telesa visé samó še raztrgane pisane cunje; lica so zamolkla in v prsih je prazno ...

Dvignila je glavo, da so se ji vsuli lasje raz rámen čez prsa. Zdelo se mi je, da vidim nocoj prvíkrat njen rumenkastobledi, od strasti in življenja upali obraz, njene globoke, meglene oči, polne sramú in utrujenosti, – da čutim prvíkrat njeno zoprno mehko, opolzko teló, njene mokre, težke lase, – da slišim njen tihi, boječii, odživelii glas in njene poludušene vzdihie ...

Odšel sem tiho po mehki preprogi, v zrcalu pa sem videl, da je ležala na divanu mirno, kakor ob mojem prihodu, s polzatisnjenimi očmi in povešeno golo roko.